

Handlingsplan för en rättssäker och likvärdig betygssättning

Sammanfattning

Hösten 1994 infördes dagens målrelaterade betygssystem där lärarna ska betygssätta varje elev i förhållande till betygskriterier, utifrån vad de faktiskt kan. De första som fått slutbetyg enligt det nya betygssystemet lämnade gymnasieskolan 1997, grundskolan 1998. En kartläggning av vilka insatser Skolverket genomfört för att stödja en rättssäker och likvärdig betygssättning visar på ett flertal olika aktiviteter, allt från det diskussions- och kommentarmaterial som togs fram 1994 och 1995 och utvecklingen av ett nationellt provsystem för att stödja lärarna i deras betygssättning till en nationell kvalitetsgranskning av betygssättningen 2000-2001.

Insatserna har dock inte varit tillräckliga. Det finns bland många lärare en okunskap om kursplaner och betygskriterier vilket leder till stora skillnader i betygssättningen. Att allt fler av dem som undervisar och kunskapsbedömer elever saknar behörighet för yrket är problematiskt och inger oro för framtiden. Den förstärks av att det förekommer förvånansvärt lite diskussioner i skolor om vad man mäter och hur det man mäter svarar upp mot målen. Dessutom analyseras sällan betygsresultat och skillnader mellan skolor och ämnen, vare sig på skol- eller kommunnivå. Skolverket har även funnit att det finns skolor som för att gynna egna elever medvetet agerar i strid med de bestämmelser som har till syfte att säkra en likvärdig betygssättning.

Sedan våren 2003 koncentreras Skolverkets verksamhet till kvalitetskontroll genom uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion. Utifrån detta uppdrag tar nu Skolverket initiativ till ett samlat handlingsprogram för en rättvis och likvärdig betygssättning.

För att stödja en likvärdig betygssättning tar Skolverket fram ett kommentar- och bedömningsmaterial med exempel på bedömda elevlösningar i ett flertal ämnen, i såväl grundskola som gymnasieskolan. Till detta produceras ett förtydligande material för den lokala hanteringen av styrdokument. De nationella provens betygsstödjande roll förbättras för att öka möjligheterna till jämförelser av provresultat mellan elever och skolor, och så att provresultat på ett tydligare sätt kan diskuteras i relation till slutbetygen. För att stärka elevernas situation föreslår Skolverket att elevernas uppfattning om i vilken mån de får rättvisa betyg alltid ska redovisas i kvalitetsredovisningarna. Skolverket stöder Skollagskommitténs förslag att elever får rätt till omprövning av betyg. Skolverket startar också en samlad information om betyg och betygssättning på www.skolverket.se som bland annat innehåller svar på många av de frågor som inkommit till Skolverket om betyg och bedömning.

Det är viktigt att de som ansvarar för att betygssättningen sker på ett likvärdigt sätt har adekvata kunskaper om detta. Skolverket kräver därför att bedömning och betygssättning behandlas i lärarutbildningen och i den statliga rektorsutbildningen, något som i dag inte klart framgår av måldokumenterna. Vid ansökan om tillstånd att starta fristående skola ska sökanden visa hur denne avser att arbeta för att garantera en likvärdig betygssättning. Slutligen vässar Skolverket de interna rutinerna för att effektivisera inspektionsverksamheten och snabbt kunna återkoppla anmärkningsvärda avvikelser till berörda skolor.

2004-02-23
2 (10)
Dnr

1 Förutsättningar och utgångspunkter

En förutsättning för att betygen ska vara jämförbara och visa vad eleverna har för kunskaper är att betygssättningen är tillförlitlig. Att eftersträva en likvärdig och rättvis betygssättning är en skyldighet och en uppgift för skolan och skolhuvudmannen, inte minst därför att betygen har stor betydelse för den enskilde elevens framtid.

Betygssättningen är ofta avgörande för elevers möjlighet att studera vidare på den utbildning och på den skola han eller hon vill, på gymnasieskolan eller högskolan. Då många elever konkurrerar om platserna till en attraktiv utbildning är en förutsättning för en rättvis intagning att den grundas på en likvärdig och rättvis betygssättning. Det gäller också givetvis då betygen används när man söker ett arbete. Att betygssättningen görs korrekt och i enlighet med bestämmelserna är viktigt för varje elevs rättssäkerhet. Ingen enskild elev ska kunna få fördelar på bekostnad av andra elever.

1.1 Ett förändrat betygssystem

1994 reformerades betygssystemet så att de tidigare relativa sifferbetygen i fem steg ersattes med kunskapsrelaterade betyg uttryckt i betygsstegen Godkänd, Väl Godkänd och Mycket väl godkänd. För gymnasieskolan infördes även betygssteget Icke godkänd för de elever vars redovisade kunskaper och färdigheter inte når upp till nivån för Godkänd.

Det stora systemskiftet i betygsreformen var att gå från ett system där det på förhand var bestämt hur stor andel av eleverna som skulle få ett visst betyg. Det tidigare betygssystemets funktion var att rangordna elever utan koppling till vad eleverna faktiskt kunde. Med dagens betygssystem ska alltså lärarna inte jämföra eleverna mellan varandra utan varje elev i förhållande till betygsriterierna.

1.2 Vem ansvarar för vad?

I den målstyrda decentraliserade svenska skolan är det lärarna som tillsammans med eleverna väljer innehållet (vilket stoff som ska behandlas) i undervisningen. Lärarna och rektorer ansvarar för att de nationella målen och betygsriterierna tolkas lokalt och väljer utifrån det hur undervisningen ska genomföras. Lärarna ansvarar för betygssättningen inom sin undervisning medan rektor ansvarar för att lärarna ges förutsättningar för att ta detta ansvar och för att betygssättningen i skolan sker tillfredsställande enligt de statliga kraven. Ytterst ansvarar skolhuvudmannen (kommunen alt. styrelsen för en fristående skola) för att betygssättningen sker i enlighet med författningarna.

Betygssättning innebär myndighetsutövning, det är ett beslut som har rättsverkan för varje elev. Rektors utfärdande av slutbetyg är också myndighetsutövning. I detta perspektiv ska man se Skollagskommitténs förslag¹ att elever ska få rätt till omprövning av betyg. Utredningens förslag syftar till att stärka elevernas ställning och rättssäkerhet.

---

¹ Skollag för kvalitet och likvärdighet, betänkande av 1999 års skollagskommitté, SOU 202:121, december 2002 (sid. 284 ff)

1.3 Vad är en rättvis och likvärdig betygssättning?

En **rättvis** betygssättning innebär att det betyg en elev fått i ett visst ämne eller i en viss kurs ska visa elevens kunskaper och färdigheter i det som ska ingå i kursen enligt kursplanen och som motsvarar betygskriterierna för betyget. Med **likvärdig** menas att måttstocken för bedömningen är densamma för alla elever. Ett betyg i en klass ska motsvara ett likadant betyg i en annan klass.

Grundläggande för en rättvis och likvärdig betygssättning är att de som sätter betygen och som utfärdar betygsdokumenten, dvs. lärare och rektorer, har tillräckliga kunskaper. De måste känna till och kunna tillämpa kursplaner, betygskriterier och andra bestämmelser. Men enbart att känna till reglerna räcker inte, det krävs också ett aktivt lokalt kursplanarbete där betygskriterierna tolkas och anpassas utifrån det stoff och undervisningsmetoder som används. Detta förutsätter en bred diskussion mellan lärare såväl inom som mellan olika skolor om hur man ser på måluppfyllelse och kunskapskvaliteter. Samrådet krävs för att trygga en likvärdig och rättvis betygssättning.

2 Skolverkets insatser för en rättvis och likvärdig betygssättning

2.1 Kommentarmaterial och bedömningsmaterial

När dagens betygssystem infördes insåg Skolverket behovet av att ge lärarna stöd i sin betygssättning. *Betygsboken* från 1994 gav exempel på kursplaner och betygskriterier som också konkretiserades med kommentarer och förklaringar. I *Betygsboken 2* 1995 förtydligades de nationella betygskriterierna genom kommenterade konkreta och autentiska elevexempel och generella elevbeskrivningar för olika betygssteg. Ett regeringsuppdrag att ta fram ett kommentarmaterial som skulle fungera som stöd för lärare i bedömning och betygssättning resulterade 2001 i skriften *Bedömning och betygssättning*. Ett syfte med materialet var att bidra till och stimulera en principdiskussion om bedömning och betygssättning. Ett annat syfte var att stimulera de professionella samtal som är en nödvändig förutsättning för att betygssättningen ska bli likvärdig och rättvis. I skriften behandlas 40 autentiska frågor från elever och lärare.

Denna typ av kommentarmaterial har sin motsvarighet i det *bedömningsmaterial* som tillhandahålls lärarna tillsammans med de nationella prov som infördes i grundskolans årskurs 9 1998 och i gymnasieskolan 1995. Avsikten med bedömningsmaterialet var att lärarna skulle få exempel på hur en bedömning av olika kunskaper kunde gå till, och att de sedan själva fick bedöma kvaliteten i sina egna elevers prestationer. Meningen var också att bidra med en terminologi för att utifrån målen kunna diskutera och bedöma kvalitativa skillnader i elevernas prestationer. Härigenom gavs ett underlag för den professionella diskussionen på skolorna om kunskapskvaliteter och betygssättning.

2.2 Nationella prov

Ett grundläggande syfte med de nationella proven är att ge läraren stöd i sin betygssättning av enskilda elever. Proven, som är obligatoriska för skolorna att använda, är skapade utifrån gällande kursplaner och betygskriterier och väl utprovade i autentiska miljöer. De nationella proven ger alla elever möjlighet att visa sina kunskaper på ett gemensamt väl genomarbetat prov, lika för alla. Genom de utförliga bedömningsanvisningar som medföljer proven ges också lärarna underlag för att bedöma såväl elevernas prestationer på provet

2004-02-23
4 (10)
Dnr

som elevernas övriga prestationer med utgångspunkt i de nationella målen och betygskriterierna. På detta sätt bidrar de nationella proven till att dels ge ett underlag för att bedöma provresultaten, dels stöd för läraren i den totala bedömningen. Ett enskilt prov kan inte täcka allt som läraren har att bedöma i sin betygssättning av eleven. Betygssättningen ska grundas på ett allsidigt underlag varför även elevens prestationer under lektioner och på andra prov och inlämningsuppgifter ska ligga till grund för bedömningen.

2.3 Uppföljningssystemet

Skolverket samlar via SCB löpande in samtliga slutbetyg som utfärdas i grund- och gymnasieskola. Som ett ytterligare underlag samlas resultat på nationella prov i skolår 9 och gymnasieskolan in från ett urval av skolor. Utfallet publiceras såväl på riksnivå som på kommunnivå och sedan 2001 även på skolnivå. Tanken är att statistiken på varje ansvarsnivå ska kunna utgöra underlag för en diskussion om de egna resultaten i förhållande till de aggregerade resultaten på riksnivå och för andra kommuner och skolor. Statistiken ger även underlag för diskussioner om förhållandet mellan elevernas kunskaper så som de visats i nationella prov i förhållande till lärarnas betygssättning av eleverna.

2.4 Kvalitetsgranskning

En nationell kvalitetsgranskning av betygssättningen i 20 kommuner genomfördes år 2000, och året därpå en granskning av betygssättningen i fristående skolor. Fokus för kvalitetsgranskningen var att belysa hur betygssystemet fungerar på lokal nivå för att nå målet en likvärdig och rättvis betygssättning och att granska huvudmännens ansvarstagande för arbetet med att säkra kvaliteten i betygssättningen. Bedömningen av kvaliteten gjordes dels utifrån de nationella målen, dels inspektörernas erfarenhetsbaserade kriterier på god kvalitet.

2.5 Utbildningsinspektion

Utbildningsinspektionen är sedan Skolverket omorganiserades våren 2003 en prioriterad uppgift och kommer efter den första granskningsomgången hösten 2003 att öka väsentligt i volym. Utbildningsinspektionens uppgift är att ”på plats” klargöra om och hur väl en verksamhet fungerar i förhållande till bestämmelserna i skollagen, skolformsförordningarna och de nationella läroplanerna.

3 Skolverkets erfarenheter av hur betygssystemet fungerar

Våren 1997 gick de första eleverna som betygssatts enligt det kunskapsrelaterade betygssystemet ut gymnasieskolan, och 1998 var det dags för första kullen avgångselever i grundskolan. Sedan dess har Skolverket systematiskt samlat in resultat genom uppföljning, tillsyn och kvalitetsgranskning som analyserats och löpande publicerats. Sammantaget visar underlaget en något dyster bild, även om goda undantag finns på många håll. Betygssättningen har inte sådan kvalitet att alla elever garanteras en rättvis och likvärdig bedömning och betygssättning.

3.1 Okunskap med skillnader i tillämpning av reglerna som följd

Skolverkets kvalitetsgranskning 2000-2001² visade att skillnaderna i synsätt mellan lärarna var stora, såväl inom som mellan ämnen och mellan skolor. Betygssystemet tillämpades olika i de granskade kommunerna och skolorna och med varierande kvalitet. I flera skolor konstaterades en kvardröjande påverkan från tidigare synsätt med ett relativt tänkande vid betygssättningen, med uppfattningar om att olika andelar av eleverna skulle ha olika betyg. Det var till exempel ganska vanligt att man i gymnasieskolans program med yrkesämnen lade vikt vid eleven som person snarare än elevens prestationer och kunskaper vilket de nationella kriterierna beskriver. Kärnämneslärare uppgav att de inte tillämpar samma betygskriterier för elever på program med yrkesämnen respektive på studieförberedande program, då undervisningen skiljde sig så pass åt att det blev svårt att jämföra kunskapsnivåer.

Kvalitetsgranskningen visade även på att många lärare baserar sin bedömning och betygssättning av eleverna på bristfälliga, ensidiga underlag utifrån vaga insikter i kursplanernas betygskriterier. Exempel på det är när läraren låter resultatet på ett enstaka nationellt prov bilda hela underlaget för betygssättningen, oberoende av vad eleven presterat under lektioner och på andra prov eller inlämningsuppgifter. Eleverna ansåg att betygen mer berodde på vilken lärare man har än på kriterier och bedömningar.

En rimlig och viktig förutsättning för en likvärdig och rättvis betygssättning är att läraren har utbildning i att undervisa och i ämnet man undervisar i. Andelen lärare som saknar pedagogisk högskoleexamen har dock ökat år från år, och var hösten 2002 19 procent i grundskolan och 22 procent i gymnasieskolan. I fristående grundskolor var andelen 34 procent och i fristående gymnasieskolor så hög som 48 procent! Kvalitetsgranskningen av betygssättningen i fristående skolor uppmärksammade att eftersom flertalet av de fristående skolorna var små var det vanligt att lärare var ensamma i sitt ämne och att diskussioner på ämnesnivå därför blev ytterst begränsade. I några granskade skolor var kunskapen om de nationella kursplanerna och betygskriterierna bristfällig. Samtidigt förekom ofta synsättet att bara det högsta betyget gällde. Bedömning och betygssättning vilade i stor utsträckning på skriftliga poängsatta prov (men exempel på motsatsen fanns). Att allt fler av dem som undervisar och kunskapsbedömer elever saknar behörighet för yrket är problematiskt och inger oro för framtiden.

3.2 Frånvaro av uppföljning och diskussion

Enligt kvalitetsgranskningen förekommer det förvånansvärt lite diskussioner om betygssättningen, vad man mäter och hur det man mäter svarar upp mot målen. Det är snarare undantag än regel att lärare inom en skola diskuterar kunskapskvaliteter och bedömningsnivåer. Kontakter mellan skolor förekommer än mer sällan. Även då diskussioner förekommer har det inte alltid inneburit att kvaliteten i betygssättningen ökat. Om man vid en skola inte lyckats jämka samman olika uppfattningar tilläts enskilda lärare bestämma själva med olikheter i tillämpningen av betygskriterierna som följd.

Inte heller sker det i någon större utsträckning analys av betygsresultat och skillnader i betygsnivåer mellan skolor och ämnen. Kvalitetsgranskningen visade att varken kommuner

---

² Betygssättningen, Nationella kvalitetsgranskningar 2000, Skolverkets rapport nr 190, augusti 2000, samt Betygssättningen i fristående skolor, Nationella kvalitetsgranskningar 2000-2001, september 2002

2004-02-23
6 (10)
Dnr

eller rektorer följde upp vilka betyg som gavs, och ansvaret för betygs- och bedömningsfrågor ansågs ofta åvila arbetslag och lärare.

Varje kommun och skola ska årligen ta fram en skriftlig kvalitetsredovisning, som ska innehålla redogörelser, analyser och slutsatser av verksamhetens resultat i förhållande till de nationella målen, samt åtgärdsförslag i det fall brister förekommer. I princip redovisas alltid betygen i svenska, matematik och engelska för eleverna i år 9, och ofta statistik över resultat på nationella prov, medan det är relativt sällsynt med redovisningar av hur väl eleverna lyckas i förhållande till målen i andra ämnen. Det är ytterst sällan analyser av betyg utfallet förekommer. En genomgång av 2001 års kvalitetsredovisningar visar att tre av fyra redovisningar saknade en bedömning av de redovisade resultaten.³

3.3 Medveten manipulation

Skolverkets inspektörer konstaterar att vissa nationella bestämmelser tolkas och tillämpas på olika sätt i kommunerna och att de som är väl informerade kan utnyttja otydligheter vid tillämpningen av reglerna för att få orättvisa fördelar. Allt i syfte att ge eleven tillträde till nästa steg i utbildningstrappan. De ansvariga säger sig vilja göra sitt bästa för elevernas skolgång, något inspektörerna påpekar inte alltid innebär en positiv bild av hur betygssystemet tillämpas. Att regler tillämpas olika med följd att de egna eleverna gynnas på bekostnad av alla andra innebär att likvärdigheten i betygssystemet sätts ur spel. Skolverkets tillsyn har tyvärr visat att uppfinningsrikedomen är stor för att gynna egna elever på andras bekostnad.

Kursbetyg ska sättas på varje avslutad kurs, och slutbetyg ska utfärdas när en elev fått betyg på alla kurser och på projektarbete som ingår i elevens studieväg. I Skolverkets tillsynsverksamhet har framkommit att det finns skolor som medvetet förlänger kurser över skolåren så att betygssättning i princip sker när eleven själv väljer, eller att elever själva ges möjlighet att välja om de ville ta ut slutbetyg eller inte för att senare kunna komplettera betygen. Andra exempel är skolor som organiserar skolarbetet så att det är svårt att avläsa när undervisningen i olika kurser avslutas och där betyg sätts i slutet av år 3 när studierna i ett ämne avslutas, inte vid varje kurslut.

Ytterligare exempel är när elever beviljas gå ett reducerat program utan att ha de påtagliga studiesvårigheter som krävs för att rektor ska kunna fatta beslut om detta. Härigenom kan en elev förbättra sitt meritvärde vid antagning till högskolan om betyget i en kurs som reducerats bort varit ogynnsamt för eleven. Reducering har blivit påfallande vanligt i vissa kommuner och skolor och många elever som beviljats reducerat program har goda studieresultat. Samtidigt visar den nationella statistiken att många elever som gått ett utökat program har ett eller flera icke godkända kursbetyg i slutbetygen. Utökat program kan endast beviljas den som bedöms klara av fler kurser än vad som normalt ingår i programmet. En elev som läser utökat program kan välja om ett betyg i en ickeobligatorisk kurs ska tas med eller inte vid meritvärderingen till högskolan, beroende av om kursbetyget höjer eller sänker meritvärdet.

---

³ Kvalitetsredovisning i landets kommuner samt Skolverkets åtgärder för att stödja detta arbete, Rapport till regeringen, dnr 77-2002:2192, december 2002

Skolverkets anser det otillständigt att man medvetet agerar i strid med de bestämmelser som har till syfte att säkra en likvärdig betygssättning för alla. Att reglerna för meritvärdering vid urval till högskolestudier har inbjudit till dessa manipulationer är ingen ursäkt. Meritvärderingssystemet har också inneburit att en stor andel elever med slutförda gymnasiestudier direkt fortsätter studera i komvux för att öka sitt meritvärde. Det är därför mycket välkommet att antagningsreglerna till högskolan nu ses över av en särskild utredare.

3.4 För lite tolkningsstöd

Lärare och rektorer har framfört kritik mot de nationella betygskriterierna som man upplever som luddiga. Kvalitetsgranskningen visade att det förutom lokalt framtagna mål och kriterier också förekom konkurrerande sådana i olika läromedelspaket.

Ett syfte med de nationella proven är att de ska ge läraren stöd vid betygssättningen av elever, och enligt kvalitetsgranskningen och enkätundersökningar anser lärarna att proven ger ett gott stöd. Bredden och variationen i proven framhålls som positivt liksom dess bidrag till en likvärdig bedömning. Men samtidigt pekar jämförelser mellan provresultat och slutbetyg på stora och oförklarade skillnader mellan bedömningarna och mellan skolor. Oftast är slutbetygen bättre än provresultatet men det finns också skolor där betygresultatet i genomsnitt var lägre än vad eleverna presterat på proven. Samtidigt anser den stora majoriteten lärare som använt nationella prov att bedömningsanvisningarna konkretiserat kursplaner och betygskriterier. I vilken mån proven verkligen fungerar som ett stöd vid betygssättningen verkar således oklart. Resultat från en intervjuundersökning tyder dock på att de nationella proven upplevs som en trygghet för eleverna då "alla andra" gör samma prov och att man får visa vad man faktiskt kan⁴.

Lärare är således positiva till proven. Provsystemet täcker dock inte alla ämnen och kurser, varför ett sådant stöd inte kommer alla lärare till del. Skolverkets inspektörer konstaterade att provsystemet verkade bidra till en större samstämmighet mellan lärare i betygssättning, och efterlyste därför exempel på olika bedömningsunderlag i ämnen utan nationella prov, för att konkretisera betygskriterierna och förtydliga vad som avses med kunskap.

Att det finns en stor efterfrågan på kommentarer till kursplaner och betygskriterier och svar på frågor i anslutning till bedömning och betygssättning framgår av att skriften *Bedömning och betygssättning* är Skolverkets "storsäljare" sedan den kom 2001. Skriften ligger inte bara högt vad gäller försålda tryckta exemplar (ca 45 000 ex) utan är också alltså en av de oftast nedladdade filerna på www.skolverket.se.

4 Handlingsplan för ökad rättvisa och likvärdighet

Skolverkets slutsats är att det behövs långt mer av lokal diskussion och samverkan mellan de professionella för att lokalt tolka målen och betygskriterierna. Det behövs kompetensutveckling för att råda bot på den bristande kunskapen om betygssystemet hos framför allt obehöriga lärare, lärare som tvingas undervisa i ämnen som de inte är behöriga i och lärare

---

⁴ Redovisning av uppdrag avseende resultatinformation (U2003/2060/S) Del E: Skolverkets bedömning av dagens system med nationella prov med avseende på kvalitet och kostnadseffektivitet, dnr 01-2003:2038, oktober 2003

2004-02-23
8 (10)
Dnr

med eventuell lärarexamen från ett främmande land. Samtidigt måste huvudmän och skolledning aktivt ta ansvar för uppföljning av betygssättningen och analys av resultat på nationella prov och betyg. De måste också ge nödvändiga förutsättningar för att lärarna ska kunna utföra sina uppgifter, ge tid för det viktiga lokala kursplanarbetet och kollegial diskussion. Skolverket kan också agera utifrån sitt ansvar.

Skolverkets lägesbedömning av barnomsorg, skola och vuxenutbildning 2003⁵ visade på stora och oförklarade skillnader i kvalitet och resultat mellan kommuner och skolor. Sedan våren 2003 koncentreras Skolverkets verksamhet till kvalitetskontroll genom uppföljning, utvärdering och utbildningsinspektion. Utifrån detta uppdrag tar nu Skolverket initiativ till ett samlat handlingsprogram för en rättvis och likvärdig betygssättning. Skolverket värnar varje elevs rätt till en god och likvärdig utbildning och att varje elev blir bedömd på ett rättvist sätt.

4.1 Eleven i centrum

Det är den enskilde eleven som drabbas av brister i betygssättningen eller när betygssystemet utnyttjas så att rättssäkerheten sätts ur spel. Om en elev ges fördelar utan täckning i bestämmelserna så sker det på alla andra elevers bekostnad. Vid betygssättningen är eleven i en utsatt position, i underläge. Att bli rättvist bedömd är avgörande för en elevs framtid. Skolverket anser därför att elevers bedömning av i vilken utsträckning de upplever att betygssättningen är rättvis alltid ska redovisas i varje skolas kvalitetsredovisning. Vid Skolverkets inspektioner intervjuas ett urval elever bland annat om hur de fått information om betygskriterier och hur de upplever betygssättningen. Elevintervjuerna utgör en viktig del i underlaget för att bedöma om skolan uppfyller målen för en likvärdig och rättvis betygssättning. För att ytterligare stärka elevernas ställning stöder Skolverket Skollagskommitténs förslag att elever får rätt till omprovning av betyg om bedömningen upplevs som orättvis.

Det är ganska vanligt att elever som känner sig orättvist bedömda vänder sig till Skolverket med frågor som rör betyg och betygssättning för att få stöd. I september 2004 introduceras en samlad betygsinformation på Skolverkets hemsida, www.skolverket.se, som bland annat kommer att innehålla svar på många av de vanliga frågor som Skolverket fått från elever och föräldrar men också skolpersonal. Här kommer det också att finnas en mängd länkar till information om betyg, bestämmelser och annat relevant material för den som vill veta mer.

4.2 Förbättrat stöd till lärare

Att bestämmelserna som handlar om bedömning och betygssättning tillämpas felaktigt beror till en del på att lärarna känner sig osäkra i sin roll som bedömare. Det är uppenbart att det tolkningsstöd som Skolverket hittills har tillhandahållit inte är tillräckligt för att konkretisera betygskriterier och bedömningsnivåer. Skolverket har därför påbörjat ett brett upplagt arbete med att ta fram ett förtydligande material för en ökad kvalitet i betygssättningen. En del i detta arbete är ett kommentar- och bedömningsmaterial för lärare i deras bedömning och betygssättning av elever. Exempel på faktiska elevlösningar med kommentarer

---

⁵ Skolverkets lägesbedömning 2003 - Barnomsorg, skola och vuxenutbildning, Skolverkets rapport nr 238, oktober 2003

terande texter kring hur prestationen kan bedömas inkluderas också. Materialet, som kommer att omfatta grundskole- och gymnasiekurser och ett flertal ämnen, blir tillgängligt i september 2004.

En förutsättning för en likvärdig betygssättning är ett bra lokalt kursplanearbete, där man lokalt tolkat och anpassat de nationella betygskriterierna utifrån kursplanerna, det stoff och de undervisningsmetoder som används. För att stärka de professionella i detta arbete kommer kommentarmaterialet även att innehålla ett förtydligande material för den lokala hanteringen av styrdokumentet. Materialet distribueras ut till alla skolor och görs även tillgängligt på den kommande webbplatsen med samlad betygsinformation. Skolverket planerar även att ta fram en information som förtydligar lärares och skolledares myndighetsutövande roll vid utfärdande av betyg och vikten av att den sker på ett sätt som garanterar rättssäkerheten för alla elever.

Skolverket kommer också att förbättra de nationella provens betygsstödjande roll genom att ta fram centrala anvisningar för samordning av delprovsbetyg till ett samlat provbetyg för alla elever som genomfört proven. Härigenom ökar möjligheterna till jämförelser av provresultat mellan elever och skolor, och provresultat kan på ett tydligare sätt diskuteras i relation till slutbetygen. Skolverket planerar även att påbörja urvalsinsamlingar av resultat på de nationella proven i skolår 5 och publicera resultaten, något som även det ger underlag för det lokala förbättringsarbetet.

4.3 Krav på förkunskaper

Skolverkets genomlysning av kvaliteten i betygssättningen visar att det brister i kunskap om styrdokument och kunskapsbedömning hos såväl lärare som skolledare. Skolverket anser att ett grundläggande krav är att den som har en myndighetsutövande roll har en utbildning för att kunna axla det ansvaret. Examensordningen för lärarutbildningen är dock formulerad så att det inte klart framgår att kunskapsbedömning och betygssättning ska ingå i lärarutbildningen. Skolverket erfar att det skiftar både mellan och inom landets olika lärarutbildningar i vilken utsträckning bedömningsfrågor behandlas. I den mån kunskapsbedömning tas upp får studenterna alltför lite utbildning i dessa frågor. Skolverket kräver därför att målskrivningen i examensordningen förstärks så att det tydligt framgår att kunskapsbedömning och betygssättning ingår i lärarutbildningens allmänna utbildningsområde.

Rektor ansvarar för att betygssättningen sker på ett likvärdigt sätt och att beslut som påverkar betyg fattas och dokumenteras i enlighet med bestämmelserna. Det är därför viktigt att rektor har adekvata kunskaper. En enkätundersökning från Myndigheten för skolutveckling⁶ visar att skolfrågor och skoljuridik sällan behandlas i den rekryterings- och introduktionsutbildning som kommuner erbjuder och som endast hälften av landets rektorer deltagit i. Skoljuridik är också lågt prioriterad i den statliga rektorsutbildningen (RUT) som främst inriktas på att stötta rektorerna i deras ledarskap och anpassas efter deltagarnas egna behov och önskemål. Skolverket anser att måldokumentet för RUT måste förtydligas för

---

⁶ Skolledares utbildnings- och yrkesbakgrund - resultat från enkät 2003, Myndigheten för skolutveckling, 2003-11-25

2004-02-23
10 (10)
Dnr

att säkerställa att bedömnings- och betygsfrågor behandlas, liksom frågor kopplade till rektors myndighetsutövning.

Antalet fristående skolor fortsätter att öka. Andelen behöriga lärare i fristående skolor är betydligt lägre än i kommunala skolor. Ansökningsförfarandet för att få starta en fristående skola skärps så att huvudmannen ska redovisa vilken erfarenhet denne har av skolverksamhet och hur man avser att kontrollera att skolans elever uppnår målen. Vid tillståndsprövningen från och med 2004 kräver Skolverket in ett utökat underlag för att kunna bedöma huvudmannens förmåga att erbjuda en pedagogisk verksamhet av god kvalitet, där exempelvis rutiner för betygssättning och kompetensutveckling av personalen efterfrågas.

4.4 Kontroll och insyn

Inom inspektionsverksamheten inspekteras skolhuvudmän och skolor regelbundet, där inspektionen omfattar såväl verksamheternas förutsättningar och resultat som kvalitetsarbetet. Vid inspektionerna kommer Skolverket att kontrollera hur skolan kvalitetssäkrar betygssättningen.

En väsentlig aspekt i utbildningsinspektionen är dialogen med de berörda kring resultaten som syftar till att det systematiska kvalitetstänkandet utvecklas. Skolhuvudmän och skollledning har ett ansvar för att resultatet av den egna verksamheten följs upp och analyseras. Skolverket har föreslagit regeringen att alla skolor och kommuner i sin årliga kvalitetsredovisning ska kommentera användningen av provresultat och relationen mellan provbetyg och slutbetyg. Skolverket anser också att skolor och kommuner obligatoriskt ska redovisa i vilken utsträckning eleverna garanteras en likvärdig bedömning och även beskriva sina rutiner för hur man kvalitetssäkrar betygssättningen.

Skolverket agerar inte enbart utifrån på förhand gjorda planer, en viktig funktion är att inleda tillsyn vid anmälningar och andra signaler. Utifrån uppgifter i det nationella uppföljningssystemet och misstankar om medveten manipulation av regelverket har Skolverket startat en riktad tillsyn av programstruktur och betygssättning i tre gymnasieskolor i Stockholmsområdet. Beslut beräknas expedieras i maj 2004.

4.5 Vässade rutiner inom Skolverket

Skolverket ser också över verkets interna rutiner för att öka kvaliteten i granskningsarbetet. Inom utbildningsinspektionen ses frågeställningar och undersökningsrutiner över med syfte att effektivisera granskningen och ge en bättre bild av hur skolor arbetar för att säkerställa en likvärdig betygssättning. Inspektionen kommer också i ökad utsträckning att använda extern expertis vid fördjupade utredningar, t.ex. för att granska underlag för betygssättning av elever.

Skolverket bygger även upp rutiner för att på ett mer systematiskt sätt utnyttja och sammanställa information från det nationella uppföljningssystemet som bildar underlag för utbildningsinspektionens vidare handläggning. Upptäckta avvikelser ska snabbt återkopplas till berörd skola, via förfrågningar eller tillsyn om överträdelse av bestämmelserna kan misstänkas.